

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér Grafika I.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

BŘIDLICE

SLATE

Vypracoval*a: Magdaléna Feilhauerová

Vedoucí diplomové práce: MgA. David Böhm, PhD.

Oponent*ka diplomové práce: Mgr. Barbora Kundračíková, PhD.

Akademický rok 2023/2024

Koncept mé práce formoval vliv objevených příběhů a osobního pouta k tématu břidlice. Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila stavební materiál, který úzce souvisí s mým přístupem k tvorbě. Věřím, že materiály nesou nejen fyzické vlastnosti, ale i emocionální a historické hodnoty. Břidlice, hornina těžená dlouhá léta v oblasti mého rodného kraje, se stala základem mé práce. „Země je tělo. Má vlastní jazyk. Mluvit se jím nedá, ale můžeme jej číst.“¹

Inspirací mi bylo opuštěné místo poblíž přehrady Kružberk, kde stojí torza břidlicových budov. Tyto tajemné pozůstatky slouží jako přístřešek pro občasné kolemjdoucí. Pátrala jsem po původu těchto budov a našla jsem zmínky o zaniklé obci Herzogwald, kterou opustili němečtí obyvatelé v době vzniku přehrady po druhé světové válce. „Vystěhování, masakry a dobývání patří k běžnému repertoáru kroků přípustných při zajišťování přírodních zdrojů.“² „Putování Adlergebirge je poctou „okrají“ země, lidem, kteří kdysi museli své domovy opustit i těm zde žijícím mimo velká centra. Alespoň na chvíli a symbolicky se pokusit oživit mnohdy pozapomenuté a pozvolna chátrající církevní stavby, k nimž dříve věřící i poutníci směřovali. Ubrus se stává výsledkem kolektivní participace i jedním z fragmentů pouti. V závěru posloužil během společné hostiny a setkání účastníků.“³ Přivedlo mě to k myšlence použít břidlici tak, aby se stala symbolem domova a bezpečí, ale zároveň upozorňovala na křehkost stability i problematiku tradičního vnímání rodiny.

Proces tvorby začal sběrem a přenášením břidlice z nedostupných míst, což mi umožnilo prožít tíhu osudu tohoto místa, lidí a nerostů, které vytrháváme z jejich původu. „Jak postupuje technologický pokrok na Západě kupředu, obrovské hromady zastaralých počítačů jsou vyhazovány a recyklovány. Vytlačeny z dohledu a poslány na pobřeží západní Afriky jsou tyto počítače odhozeny do odpadků jako je Agbogboshie v Akkre v Ghaně. E-odpad je rekuperován mladými muži, kteří rozbíjejí a pálí plastové obaly, aby z nich vytěžili drahé kovy, nakonec se kovy prodají, roztaví a přetvoří na nové předměty k prodeji recyklace. Je to druh reverzní neokoloniální těžby, kdy Afričan hledá nerostné zdroje v materiálech Evropy. Tyto těžké procesy zdůrazňují důležitost vyvrácení kapitalistického mýtu o nehmotnosti nové technologie k odhalení hmotnosti nerostu, s nímž je Cloud uzemněn ke svému pozemskému původu.“⁴

Od začátku pro mě bylo důležité zapojit širší rodinu do celého procesu a konzultovat s nimi myšlenkové pochody a společně vytvářet funkční objekt, který nabídne prožitek mezidruhových vztahů jak na tělesné, tak emoční úrovni.

Giuseppe Penone zkoumal hranice mezi svým tělem a přírodou a jejich vzájemné prostupování. Například kůži stromu považoval za podobnou té lidské. V cyklu Brambory a Cukety (1977) odlil části svého těla a zahrabal je do pole blízko brambor a cuket a nechal své tělesné fragmenty prorůstat tělem a kořený zeleniny.

Mojí instalací nabízím novou definici rodiny, do níž patří velké množství členů a druhů, kteří jsou na sobě závislí jak emocionálně, materiálně, fyzicky, psychicky... Rodina je pouto mezi subjekty, jehož činitelem je čas, které vzniká na základě společně překonaných krizí, bez kterých bychom nežili naplněně.* „Coby donekonečna obnovitelný zdroj energie vykonává rodina neplacenou práci pro trh. Instituce rodiny není nic samozřejmého, natož věčného, je to konstrukt, který nejlépe vyhovuje kapitalismu. Přitom rodina *jako žitá zkušenost* zůstává tak trochu fikcí a lidí, kteří v takové žijí, je jen hrstka, zatímco miliony z nás žijí v typech spolubydlení, které jsou náhodné, zvláštní, kreativní, tovární, vynucené či částečně komunalizované.“⁵

Vystavuji objekt, stan, tvořený ze čtyř dlouhých spojených mosazných trubek a na nich napnutého plátna, co má uprostřed našitou čtyřcípou hvězdu, orientovanou podle světových stran. Přesahující kusy látky spuštěné z východní strany jsou potištěny břidlicí a barevně odstínované, jako by temnota země odcházela do nebe.

Na ně navazují břidlice svázané dráty. Nepravidelné kusy jsou různě zvětřelé, odštípnuté, široké, svázané pevným drátem a násilně k sobě připevněné, aby byly oporou tomuto křehkému přístřešku. Břidlicová apsida směřuje směrem na východ, ale je dost vratká. „Dům je samotnou osobou, jejím nejbezprostřednějším tvarem a úsilím, ba přímo jejím utrpením.“⁶

Objekt je jakýmsi ochranným křídlem snášejícím se z hůry. Stojí venku a nabízí úkryt, jako jeskyně v dobách pravěkých, jako středověké chrámy z různých koutů světa.

Sk 11, 5 „Cosí se snáší dolů a podobá se to veliké plachtě, kterou spouštějí za čtyři cípy z nebe; zastavila se právě u mne.“

Pro vstup pod tento stan se musí divák sklonit. Zrak začne kmitat od jednoho výjevu k druhému ve snaze rozluštit hádanku ukrytou na starých horninách. Pohled uvízne uprostřed na kameni s otiskem dlaně. Účastník neodolá a přitiskne na kámen svou ruku a jeho srdce splyne se srdcem kamenným. Ozve se rytmus srdečního tepu díky zabudovanému senzoru. Kámen nese stopu, drží při životě informaci, vzpomínku, zážitek. Divák získává schopnost skrze prožitek na fyzické úrovni utvářet si vztah s kamenem jako s živoucí entitou. „Stopa těla má v historii člověka významnou roli. Od stopování při lovu či válce, přes znamení „byl jsem zde“, „toto jsem dělal já“ apod., až k otiskům prstů v moderní kriminalistice.“⁷

Nápad vytvořit plošné spoje na kameni, vznikl při debatách s mým bratrem nad podobnostmi elektrotechniky, leptu a grafiky. Chtěla jsem zhmotnit myšlenku o inteligenci všeho kolem. Tak vznikla haptická pomůcka, objekt, který má v sobě několik elektronických článků, díky kterým tento nosič vydává po doteku zvuk. Tento kousek břidlice podněcuje k otázkám o nutnosti těžby pro výrobu nových technologií a kam až je člověku eticky dovoleno zajít. „Lithium můžeme chápat jednak jako premediální materiál, bez kterého by technologická kultura nemohla existovat, jednak jako prvek obsažený v různých technologiích. Tento chemický prvek a kov je nezbytný pro baterie laptopů, stejně jako pro budoucí zelené technologie (baterie do hybridních automobilů). Kovy platinové skupiny, které si obvykle spojujeme hlavně se šperky, jsou stejně důležité pro počítačové pevné disky, displeje z tekutých krystalů a miniaturizované elektrické obvody jako pro vodíkové palivové články.“⁸

Pod stanem stojí stará rezavá kovová branka s detailem kruhu uprostřed, od kterého se táhnou do rohů čtyři paprsky. Na tuto branku je připevněné opuštěné vlaštovčí hnízdo. „Výsledku je dosaženo jen neustále opakovaným tlakem hrudi. Není tu stébla, které nebylo tisíckrát prohněteno hrudí, srdcem, aby získalo a udrželo si své zakřivení, což jistě provázely poruchy dechu, možná bušení srdce.“⁹

Vytvořila jsem do něj nádobu na pálenku z třešně, která se tyčí nad celým rodným domem odjakživa a každoročně nese spoustu plodů. Je to člen rodiny. Třešňovice je plodem úsilí stromu, půdy a člověka, plodem který vydrží. Memento k mému zážitku poprvé v rodinné linii na pozici ženy zajistit sběr, kvašení a pálení nápoje, který provází celým rokem, každou oslavou, návštěvou, tradicí, událostí, nemocí, smrtí, narozením...

Do břidlicových destiček jsem vybrousila konkrétní výjevy z celého roku, zachytila jsem staré tradice a zvyky, popsala jsem rodinu jako tlupu nezávislou na společných genech, ale na vzájemných vztazích, nejen mezilidských, a mapovala jsem život na venkově v 21. století.

Tématu tradic, zvyků, a nostalgie se věnuje také Džadoň „ve vizualizaci Tradiční karavan (2006), ve které zužitkovává prvky lidové architektury: je to jakási roubenka v podobě karavanu. V tomto pojízdném skanzenu autor naznačuje, že vazba k místu je dnes popřena: člověk je nomádem v globální společnosti. Nostalgií po zašlých časech je poznamenán objekt Hyperlink (2006). V bílém boxu se smaží „slanina od mé babičky“ a dírou v horní části vychází opojná vůně domova ven do okolí.“¹⁰

Nebo také Mitříková a Demjanovič zpracovávají tradice a zvyky na slovenském venkově. „Kaple jako menší křesťanská kultovní stavba na sebe váže několik konotací, může být místem zázračným, poutním, pohřebním... Pracujeme s její mystickou až posvátnou atmosférou. Vytváříme fiktivní příběhy, které se díky realistickému provedení tváří jako dokumentace konkrétní situace. Odkazujeme tím na tradiční pověrové vyprávění, které má tendenci přecházet do vzpomínkového vyprávění, protože vyprávěč kombinuje pověru s konkrétním zážitkem nebo prostředím. Dekonstruuje a znovu skládáme. S nostalgií můžeme pozorovat narušování až zánik tradic a víry v životech běžných lidí ve městech i na venkově. Lidový horor však stále žije, minimálně v naší tvorbě, doprovázený humorem a ironií.“¹¹

Instalace Diany Lelonek: Barbórka je přímo „prototypem hledání nového modelu postindustriální kultury, v níž je extraktivistická perspektiva nahrazena intimním spojením se zemí, nikoli jejím vykořisťováním.

Den svaté Barbory, běžně známý jako Barbórka, je tradiční každoroční oslava hornické práce,

doprovázená průvody, bohoslužbami a koncerty hornických orchestrů. Slaví se v Horním Slezsku, hornické oblasti, kde se Lelonek narodila a vyrostla. V instalaci je postava svaté Barbory, kterou obvykle nesou pochoduující horníci, nahrazena různými druhy ruderálních rostlin – rostlin, které jako první kolonizují narušená území bývalých dolů a opuštěné průmyslové oblasti. Tyto rostliny vracejí život do suchých, postindustriálních oblastí a mají také symbolické, magické a lékařské využití v lidové tradici.¹²

Objekt ve tvaru stanu / přístřešku jsem vytvořila jako symbol dočasného domova / úkrytu. Nedostupné bydlení ve městech nás nutí hledat alternativní místa pro život. Žít na periferiích v širších komunitách, které zajišťují vzájemnou pomoc a péči.

„Venkovské oblasti jsou zdrojem všeho, co potřebujeme pro naplnění našich základních potřeb – od potravin až po nejrůznější materiály, suroviny. Životy lidí na venkově a ve městech jsou provázané a na sobě závislé. Přesto ve veřejném diskurzu často chybějí hlasy těch, kteří na venkově žijí a pracují. Zajímá mě, co se můžeme od venkova naučit, jak můžeme překonat kulturní stereotypy, které vytvářejí falešnou představu venkova jako politicky zaostalého a pasivního, a znemožňují nám vnímat jeho politický potenciál.“¹³

„Práce kolektivu Myvillages se zabývá vztahem mezi venkovem a městem, při pohledu na různé formy produkce, předkoncepce a mocenské vztahy, přičemž vášnivě zpochybňuje kulturní hegemonii města. Kolektiv se zapojuje do kooperativních projektů v různých vesnicích a krajinných oblastech po celém světě s cílem vnést novou dynamiku do utvrzených představ o místních zdrojích a výrobě, zemědělství a kultuře, vnitřním a vnějším vnímání. Chtěli, aby venkov byl součástí toho, jak pracují, myslí a fungují. Ne jako exkluzivní území, ale jako sdílená kulturní půda.“¹⁴

Důležitou roli v zajištění práce a informovanosti na venkově hrají počítače, telefony, dopravní prostředky. „Je pravděpodobné, že rozhodnutí lidstva odpoutat se od půdy – nikoli proto, aby se vrátila ke kočovné existenci, ale aby se místo toho připoutala k převážně technologickému prostředí – vyvolala podobně hlubokou duchovní krizi, jako rozhodnutí člověka zastavit se a připoutat se k půdě. Toto rozhodnutí muselo trvat mnoho set let, než se zcela integrovalo.“¹⁵

Diplomová práce Břidlice je osobním, deníkovým záznamem způsobu života závislém na síti vztahů s živým i neživým obyvatelstvem naší planety, o kterém hravě mluví a myslí Donna Haraway. Tato instalace je výpovědí o funkčnosti a praktičnosti této teorie a poukazuje na problematiku vykořisťovatelského, monokulturního přístupu ke světu i jednotlivci. Tento stan ukrývá spoustu příběhů, je složený z různých symbolických věcí. Stejně jako rodina, která je pro vytvoření "domova" důležitá. Může mít mnoho podob a je utvářena na základě pouta k půdě, vodě, lidem, zvířatům, rostlinám, věcem... Podle toho, jako kdo, co a koho potřebuje a jak kdo komu prospívá.

¹ CÉSAR, Filipa. Mined Soil. Film-essay. In: PARIKKA, Jussi. *Geologie médií*. Přeložil Jan PETŘÍČEK. *Studia nových médií*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-3914-7, s. 26

² WINTHROP-YOUNG, Geoffrey. In: PARIKKA, Jussi. *Geologie médií*. Přeložil Jan PETŘÍČEK. *Studia nových médií*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-3914-7, s. 142

³ KRÁLÍKOVÁ, Lucie. Pout' Adlergebirge. In: Otevřená kultura [online] ©2024, 12. března 2024 12:30 [cit. 2024-03-12]. Dostupné z: <https://www.otevrenakultura.cz/cs/lucie-kralikova-adlergebirge>

⁴ HENDERSON, Louis. All That Is Solid. In: Video Data Bank [online] ©2024, 2. května 2024 20:30 [cit. 2024-05-02]. Dostupné z: <https://www.vdb.org/titles/all-solid>

⁵ LEWIS, Sophie. *Zrušte rodinu: manifest za péči a osvobození*. Přeložil Olga PEK. *Navigace*. Praha: Tranzit.cz, 2023. ISBN ean:9788087259559, s. 58

⁶ BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-61-2, s. 114

⁷ LINDOVSKÝ, Jiří. O grafice. [online] ©2024, 9. dubna 2024 17:30 [cit. 2024-04-09]. Dostupné z: <https://jiri-lindovsky.info/txt/O-grafice.pdf>

⁸ PARIKKA, Jussi. *Geologie médií*. Přeložil Jan PETŘÍČEK. *Studia nových médií*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-3914-7, s. 19

⁹ BACHELARD, Gaston. *Poetika prostoru*. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-61-2, s. 114

¹⁰ DŽADOŇ, Tomáš. Tradiční karavan a Hyperlink. In: Artlist.cz [online] ©2024, 19. dubna 2024 13:30 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://www.artlist.cz/tomas-dzadon-4401/>

¹¹ MITRIKOVA Jarmila a DEMJANOVIC Dávid. Kaplnka. In: Artmap.cz [online] ©2024, 19. dubna 2024

14:30 [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://www.artmap.cz/jarmila-mitrikova-a-david-demjanovic/?eventsPage=5&eventsType=related>

¹² LELONEK, Diana. Barbórka. In: Dianalelonek.com [online] ©2024, 2. května 2024 15:30 [cit. 2024-05-02]. Dostupné z: <http://dianalelonek.com/portfolio/barborka/>

¹³ ERDÖDI, Katalin. Rural Agonistics and Collaboration as Curatorial Method. In: matterof.art [online] ©2024, 10. května 2024 18:30 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: <https://matterof.art/cz/2024>

¹⁴ MYVILLAGES. In: Myvillages.org [online] ©2024, 5. května 2024 121:30 [cit. 2024-05-05]. Dostupné z: <https://www.myvillages.org/index.php?a=about>

¹⁵ WILLIAMS, Rosalind. An Essay on Technology, Society, and the Imagination. Cambridge, Mass.: MIT Press, new edition, 2008. ISBN: 9780262731904 (ISBN10: 0262731908), s. 2-3

*Pozn. Součástí instalace je poetický výčet členů rodiny vybroušený do břidlice:

„Do mé rodiny patří nejen můj syn, mí rodiče, prarodiče, sourozenci biologičtí i osvojení, sestřenice, bratřenci, jejich děti, tety, strýcové i ti co už jsou bratřenci a sestřenice mých rodičů, kteří pravidelně vychovávají dobytek, jehož maso po celý rok jíme, sadí stromy, obdělávají pole, léčí lidi.

Ale i otec mého dítěte, se kterým jsem pořádně nikdy nukleární rodinu nezaložila, jeho rodiče, sestra, přítelkyně jeho táty. Ale také můj současný partner, jeho dva synové, rodiče, prarodiče, jeho exmanželka, její partner, rodiče a sestry. Ale i můj expřítel a jeho rodina, kteří se mnou a mým synem trávili dva podstatné roky života.

Má rodina je taky třešeň na zahradě, která je se mnou celý můj život, a ke které se tisknu když je mi úzko, je to náš ořešák, hrušeň, jabloně. Jsou to taky naši dva psi a 4 kočky. Jsou to taky hlízy jiřin, které rok co rok zasazuji, hnojím a po odkvětu nechávám přezimovat. Jsou to taky semínka rajčat, které jsem dostala dárkem, které každý rok sbíráme z plodů, abychom další rok měli další sladké plody.

Členem rodiny jsou taky auta, díky kterým se dostaneme do zaměstnání, školy, na vlak, do nemocnice a kterých, když přestanou fungovat, se nedokážeme vzdát a zůstávají rozpadající se v koutě stát. Jsou to taky stará okna, která už netěsnila, ale sloužila po generace a nedokážeme se jich vzdát. Drží naše vzpomínky a stále přemýšlíme, jestli je můžeme v něco nového přetvořit. Členem rodiny jsou i kameny a cihly, které na pozemku zůstaly po zbytcích vedlejšího stavení. Je to jílovitá hlína a humus, kterým se snažíme půdu zúrodnit, protože není nic víc naplňujícího, než se žít plody, které od semínka vyrůstaly pod mými rukama na rostlinách, na které se tolik těším vždy, když přijíždím domů.

Je to saranče, které jsem rok po vlastním porodu, zpozorovala na zahradě, jak rodí a zůstala jsem v úžasu a podpoře vedle ní.“

